

Փրեղերիկոս-Գուլիէլմոս-Լուդովիկոս ծնած է 1797-ին մարտի 22-ին: Ինչպէս որ կենդանագրէն եւս կերեւնայ, զեղապատշաճ է եւ անձնեայ: Բրուսիոյ 1813-ին եւ 1815-ին Գաղղիոյ դէմ բրած պատերազմներուն մէջ շատ անգամ քաջութիւններ բրաւ. երբոր 1840-ին եղբայրը թագաւորեց, ինքն ալ Փոմերանիա նահանգին կուսակալ անուանեցաւ, եւ այնուհետեւ միշտ տէրութեան զործոցը մէջ մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ, մինչեւ որ խնամակալութեան պաշտօնին հասնելով՝ բոլոր տէրութեան կառավարութիւնը ձեռք առաւ եւ

առաջ կտանի:

Ամուսնացած է 1829-ին Սաքս-Վէյմարի մեծ դքսին աղջկանը հետ: Երկու զաւակ ունեցաւ. առաջինն է Փրեղերիկոս - Գուլիէլմոս - Նիկողայոս - Կարոլոս, ծնեալ յՅ1 հոկտեմբերի 1831. եւ երկրորդն է Մարիամ - Լուիզ - Եղիսաբեթ, ծնեալ յՅ դեկտեմբերի 1838:

Անդրանիկը՝ Փրեղերիկոս - Գուլիէլմոս - Նիկողայոս - Կարոլոս՝ ամուսնացաւ 1857-ին Անգղիոյ թագուհւոյն առջինեկ Վիկտորիա աղջկանը հետ:

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ ՄԱՐՏ ԵՒ ԱՊՐԻԼ ԱՄՍՈՅ ՎՐԱՅ

ՄԱՐՏ.

Տարւոյն երրորդ ամիսը զրեք ամենայն եւրոպական ազգք եւ քանի մի արեւելեայք մարտ կոչեն՝ բառին վերջաւորութիւնը դոյզն ինչ փոփոխելով. օրինակի համար, մեք Հայքս մարտ կըսեմք, Տանիկ՝ մարտ, Ռուս՝ նոյնպէս մարտ, Յոյն՝ մարտիոս, Լատինի՝ մարցիոս, Գերմանացիք՝ մարտ, Անգղիացիք՝ մարտ. Գաղղիացիք՝ մարտ, Իսպացիք մարտ, եւ այլն:

Այս այլ եւ այլ ազգերը յայտնի է քե հին Հռովմայեցոցմէ առեր եւս այս անունը. բայց գործածութեան ու վախճանին վրայ այլ եւ այլ կարծիքներ կան. մեք այս տեղ համառօտեմք այն կարծիքները, եւ նոյն ամսոյն, ինչպէս նաեւ յաջորդ ամսոց վրայ եղած գլխաւոր պատճախն եւ ուսումնական գիտելիքները:

Մակրոբիոս լատին պատմիչը կըսէ քե Հռովմայեցոց իշխանութեան հիմնադիր Հռոմուլոսին հայր եղբ եր Մարս կամ Արկա, որ պատերազմի աստուածն էր: Հռոմուլոս ուզելով հօրը յիշատակը մշտնջենաւոր ընել մարդկանց մէջ, տարւոյն առաջին ամսոյն անունը՝ յանուն նորա Մարս կամ Մարցիոս դրաւ: Շատերուն կարծիքն ալ այն է որ Հռոմուլոս իւր իշխանութիւնը հաստատած ժամանակը՝ դրացի ժողովրդոց հետ անդադար պատերազմելու ստիպուած լինելով՝ տարւոյն առաջին ամիսը պատերազմաց Մարս (Արկա) աստուածոյն անունովը անուանեց:

Հռոմուլոսի յաջորդեց Նոմա Պոմպիլիոս. սորա խաղաղաւէտ քաղաւորութեան ժամանակը՝ մարտ ամիսն իւր առաջին յարգը կորսնցուց, միանգամայն եւ առաջնութեան պատիւը. տարւոյն երրորդ ամիսն եղաւ, եւ այն երրորդ կարգին մէջ մնաց մինչեւ ցայսօր: Տարւոյն տասուերկու ամիս բաժնուէին իւր 31 օրերէ ձեւացած եր մարտ ամիսը, եւ միշտ նոյնպէս անփոփոխ մնաց մինչեւ ցայժմ:

Իսկզբան բոլոր մարտ ամիսը նուիրած էին Հռովմայեցիք պատերազմի աստուածոյն, եւ առաջին օրը ի յիշատակ վերադարձին արեւու՝ Վեսա աստուածուհւոյն բազնին վրայի նուիրական հուրը կընորոգէին՝ նոյն իսկ արեւէն կիզիչ ապակիով (*պերքիսիզ*) վառելով: Եւեբը նուիրեցաւ Աքենաս աստուածուհւոյն, եւ իսպախ նորա 19-ին հանդիսաւոր տօն կկատարէին հինգ օր: Այն տօնն աւելի արհեստաւոր տօն կհամարուէր, եւ առակերտ իրենց վարժապետաց ընծաներ կուտային: Ամսոյն 17-ին կկատարուէր Բաֆոսի տօնը, որ զինուոյ եւ արքեպիսկոպոս պաշտպան շատուածն էր: Այն ամսոյն մէջ կկատարուէր նաեւ Վեսա աստուածուհւոյն տօնախմբութիւնը:

Մարտ ամսոյն մէջ արեւը հարաւային կիսագնդէն կելլէ, հիւսիսային կիսագնդէն կմտնէ: Մարտի 14-ին (քս նոր տօմարի) արեւը հասարակածին հարաւակողմը կլինի՝ Ջրոս կենդանակերպին զրեք վրան. 7-ին կմտնէ Չուկն համաստեղութեան մէջ, եւ 20-ին կը հասնի զարնանային հասարակածի եւ զիւերահաւասարի կէտին՝ առաւօտեան ժամը 9-ին 14 վայրկեանին. անկէջ կանցնի հասարակածին հիւսիսային կողմը, եւ մինչեւ ամսոյն վերջը երթալով կխոնարհի: Արեւուն միջօրեական բարձրութիւնը ամէն օր կաւելնայ. նառագայրներն աւելի խոսոր կերպով մեզ կը հասնին, որով եւ բարեխառնութիւնը կամ ջերմութիւնը կաւելնայ. այնպէս որ երբ մէկը բնէն դիտէ բարեխառնութեան աւիւնները, անոնց միջին քիւկզնէ մարտի համար՝ 6 ասիւնան եւ 58', իսկ փետրուարի համար 5 ասիւնան եւ 99':

Երբեմն կպատահի որ փետրուարի վերջերը օդը կը կակրղնայ, այնպէս որ կարծես քե զարուր սկսաւ, եւ ձմեռուան սառնամանիքը անցան գնացին. բայց շուտով կխմացուի որ դեռ զարուրն եկած չէ. վասն զի այն մեղմիկ ու անոյշ օրերուն ետեւէն կուգան յանկարծ ցրտաւորոյց օրեր եւ առաւ եղեամք. որով

ասեցէ դուրս կոխած ջերմութեան բանալ տուած կոնակներն ու բողբոջները կայրին կխամբին: Երբոր մարտի առաջին օրերուն օդը մեղմ պատահի, սովորաբար գիշերահաւասարի օրերուն եղանակը սասիկ ցուրտ կլինի: Երբոր մարտի սկիզբը սասիկ հովեր փրշեն, եւ օդը շատ ցուրտ լինի, ամառն մեջտեղուանքը զգալի փոփոխութիւն մը կեսնուի. այսինքն ջերմաչափին սխալակը վեր կելլէ կբարձրանայ, եւ զարեան քաղցրութիւնը կսկսի երեւնալ: Այն ժամանակ երկնին երեսը սեպ սեպ խոտոր ամպերով կծածկուի, եւ յորդ՝ բայց սակաւասեւ անձրեւներ կուգան. շատ անգամ այն անձրեւներուն իջած ժամանակը արեւուն պայծառութիւնը շերտաւորով քէ արեւ եւ քէ անձրեւ կունենան միանգամայն:

Երկրագործութեան կողմանէ շատ հարկաւոր են մարտին մեջ փշոդ պաղ քամիները, մանաւանդ արեւմտեան հիւսիսային քամին, ինչպէս որ շատ անգամ փորձելով քամը են իրաւամբ գեղացիք. «Չոր ու ցուրտ մարտը ոչ երբեք սով կբերէ.» քսել է քէ երկրագործ մարտին մեջ պէտք է վախճան յորդ ու երկարատեւ անձրեւներէն, որով իրենց վարուցանը կաւրի կապականի:

Մարտին մեջ սեպ կպատահին սասիկ փոքորիկներ, մանաւանդ ծովու վրայ մերկներ. ուսի եւ ծովային հանապարհորդութիւններէ զգուշանալու է: Օդն ալ բաւական չափ ջրներ որ բոյներ ծին ծաղկին, այլ հազիւ մարտի վերջերը կսկսին կենդանանալ՝ ծիլ արձակել:

Մարտի 14-ին որ օրուան երկայնութիւնն է 10 ժամ եւ 58 վայրկեան, 51-ին՝ այսինքն վերջին օրը կլինի 12 ժամ 47 վայրկեան: Այս անումը շատ մեծ է, եւ բոլոր ամառն մեջ կլինի 4 ժ. 52 վ., որով 1 ժամ 4 վայրկեանը՝ առաւօտեան առնելու է, եւ 48 վայրկեանը՝ երեկոյին: Արեւուն հառազալքներն աւելի շաւ են, եւ օրուան անելովը կարող են երկիրը շաւցրնել, որով եւ գիշերներն այնչափ ցուրտ չեն լինիր: Թեպէտէ տարի եղած է որ մարտին մեջ շատ ցուրտ քամ է, ինչպէս անցեալ տարի ջերմաչափը գրոյն երկու աստիճան վար իջաւ այն տեղերը՝ ուր սովորական տարիները միշտ գրոյն հինգ վեց աստիճան վեր կլինէր:

Լուսինը մարտի 1-ին Յուլ համաստեղութեան մեջ կլինի, վասնզի երկրի շոռն դին շրջան քամ ժամանակը՝ հետ գնէտէ կպսրքի նաեւ զողիակոսի կենդանակերպից բոլորսիքը:

Փայլածուն մարտին մեջ կգտնուի Չկան կենդանակերպին վրայ, եւ արեւուն մտնելէն քիչ մը ետքը կը տեսնուի:

Առուտակը կընայ ամեն երկուսն դիտուի:

Հասքը առաւօտու դեմ միայն կեսնուի. քեպէտէ ամեն օր կընայ տեսնուիլ երկաւոր կենդանակերպին մեջ, բայց հառազալքը կնուագի: Լուսնբազի արբանեակները կընան բոլոր ամիսը դիտուի:

Երեւակը կեսնուի բոլոր գիշերն Առիւծին մեջ:

Ուրանոսը կընայ տեսնուիլ իրիկունը Յուլ կենդանակերպին մեջ:

ԱՊՐԻԼ.

Մակրոբոս լաթին մասեւագիրը կըսէ քէ Հռոմուսը տարւոյն երկրորդ ամառն անունը *ափրիլիս* դրաւ՝ յանուն *Ափրոդիսկ* կամ *Աստղիկ* շատուածուհուն, որ իբր քէ իրեն՝ անով եւ Հռովմայեցոց՝ մայրը կհամարուէր: Բայց ուրիշները ապրիլի անունը Լատինացոց *ափրիլի* (բանալ) բայէն կհանեն, վասնզի կըսեն՝ այն ամառն մեջ երկիրս իւր ծոցը կբանայ եւ ամեն տեսակ բոյս կբուսցրնէ:

Յայտնի է քէ մեր նախնեաց տարւոյն առաջին ամիսն էր *Նաւասարդ*, որ այժմու օգոստոս ամառն կը պատասխանէ, եւ երկրորդը *Հոնի*, որ քեպէտէ սեպտեմբերի կպատասխանէ, սակայն տարւոյն իբրեւ երկրորդ ամիսը՝ ապրիլի տեղն էր:

Իսկզբան ապրիլ ամիսը 50 օր էր. յետոյ՝ Նումա բագաւորը՝ իպատիւ անգոյզ քուոյ — ինչպէս կըսէ Մակրոբոս — 29 օր դրաւ: Բայց Յուլիոս Կեսար նորէն ապրիլը 50 օր համարեց, եւ այնպէս մնաց մինչեւ հիմա:

Ապրիլի 24-ին մեծ հանդիսով Հռովմայ հիմնադրութեան յիշատակը կկատարէին Հռովմայեցիք. նոյնպէս այս ամառն մեջ կկատարուէր Աստղիկան տօնախմբութիւնը:

Ապրիլ ամառն մեջ օրերը կերկնան 1 ժամ 42 քառորդ, այսինքն 58 վայրկեան առաւօտը՝ արեւուն ելլելէն մինչեւ կեսօր, եւ 44 վ. երկունը՝ կեսօրընէ մինչեւ արեւուն մտնելը: Ամառն սկիզբը միջին կեսօր կամ միջօրեային՝ հիւզ օրուան կեսը չէ. առաւօտը 6 ժ. 21 վ. կտեւէ, եւ երկունը 6 ժ. 29 վ., որով եւ օրուան ամբողջ երկայնութիւնը կլինի 12 ժ. 50 վ.: Օրուան անումը աւելի լինելով առաւօտը քան քէ երկունը, ապրիլի 1-ին առաւօտուն եւ երկունան մեջ եղած 8 վայրկեանի տարբերութիւնը հետզհետէ կպակսի մինչեւ ի 18 ապրիլի. իսկ այն օրուան կեսօրը՝ հիւզ երկու մաս կբաժնուի ցորեկը՝ բոլորովին իրարու հաւասար. եւ որովհետեւ 18-ին օրուան երկայնութիւնն է 15 ժ. 50 վ., իւրաքանչիւր մասանց՝ այսինքն առաւօտու եւ երեկոյի կիցնայ 6 ժ. 55 վ.:

Այն օրէն ետքը, այսինքն ամառն 19-էն մինչեւ ամառն վերջը նորէն կսկսի առաւօտն ու երկունը անիլ. առաւօտեան անումը երեկոյեան անումէն մեծ կլինի. 30-ին առաւօտը կունենայ 7 ժ. 17 վ., եւ երկունը 7 ժ. 12 վ., քսել է քէ առաւօտէն 5 վայրկեան պակաս:

Ապրիլի մեջ օրէ օր միջօրեականի բարձրութիւնն աւելնալով՝ արեւը աւելի ջերմութիւն կձգէ երկրիս վրայ, որով եւ երբայով օրերը կսաւնան:

Ջերմութեան աստիճանն որ մարտի մեջ 6 աստիճանէն քիչ մը աւելի էր, ապրիլի մեջ կաւելնայ եւ կլինի գրեթէ 10 աստիճան՝ միջին համեմատութեամբ:

Ապրիլ ամիսն ընդհանրապէս շատ յարմար է բուսոց անմանը: Այն ամառն մեջ շատ անգամ նաեւ փոքորիկ կպատահի, եւ գեղացիք օգտակար կհամարին զայն, վասնզի դիտէն են որ ապրիլ ամիսեան փոքորկայից եղած տարին՝ առատ եղէր են ցորենն ու գինին:

Լուսինը ապրիլի 4-ին երկրիս ամենն մօտ կէսը կհասնի, եւ կգտնուի Կոյս համաստեղութեան մէջ: Երկուրդ օրը երկուսն 10 ժամը 10 վայրկեան անցած՝ հակառակ կողմը կանցնի: Լուսնի յոյսը ձմեռն աւելի սաստիկ է քան քէ ամառը. ուստի եւ օդին սափնալովը՝ լուսնի յոյսն ալ նեղ գնե՛տ կնուազի: Յիշով ու սափով նոյնպէս կաւելնայ կամ կզակսի միւս երկնային մարմնոց յոյսը:

Ապրիլ ամսոյն մէջ Փայլածու մոլորակը կսեսնուի առաւօսները՝ արեւուն ելլելէն ինչ մը առաջ, եւ 30-ին՝

երկես ամենն նեաւոր կէսը կհասնի: Արուսեակը կերեւայ երկուսը արեւուն մօտէն ետք՝ Յուլ համաստեղութեան մէջ: — Հրաքը կրնայ շեսնուիլ առաւօսը Աղեղնաւորին մէջ: — Լուսնիսգը բոլոր ամիսը կվայի. եւ իւր արբանեակները ամեն երկուսը կրնան դիտուիլ: — Երեւակը կսեսնուի երկուսը՝ Առիւծ կենդանակերպին մէջ: — Սուր առօր կամ դիտակ ունեցողները կրնան շեսնել նաեւ Ուրանոսը՝ Յուլ կենդանակերպին մէջ:

ԱՌԱԿ.

ՃՊՈՒՌՆ ՈՒ ՄՐՋՈՒՆ.

Ճըպուռը ճրոճըռալով էր ըզբազած ամառն իբուն.
Չըմեռուան ցուրտն որ կոխեց՝ յիրաւի ձիւն եկաւ գլխուն.
Ուտելու բան մը չունէր, ոչ ճըճի, ոչ ճանճի տոտիկ.
Ելաւ գնաց իւր դրրացւոյն, որ տանտիկինն էր մըջիւնիկ,
„Մարիկ, ըսաւ, հոգիդ սիրես, անձարիս ճան մը ըրէ,
„Ի՞նչ մը բան փոխ տուր ինձի, հաշուատետրիդ մէջը գրէ.
„Առածս քեզ ատենին շահով հանդերձ կըղարձընեմ.
„Աշունքը չեմ անցըներ, գրվխուս վըբայ երդում կընեմ“:
Եկուր նայէ որ մըրջիւնիկ խաթունն
Ուրիշի փոխ տալ բընաւ չէր զխտեր.
Ի՞նչ քարսիրտ կին է եղեր, ըսէ դուն,
Ի՞նչ կրնաս ընել, իւր բանին տէրն էր:
Դարձաւ հարցուց ճըպուռին.
— Բա՛, դուն ամառն ի՞նչ ըրիր: —
„Ի՞նչ ընէի, հոգի, այն տաք ատենին.
„Չայնս ձըգած խաղ կանչեցի, չըլսեցիր“:
— Խաղ կանչեցիր հա՛, ատ ալ գէշ բան չէ.
Տէ՛ գընա ուրեմն հիմա ալ պարէ: —

ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՂԵԿ ՈՒԹԻԻՆՔ.

Եւրոպայի ու Ամերիկայի մէջ բամբակեղինաց արուեստին ծաղկիլը:

Այժմու ճարտարութեան նշանաւոր երեւոյթներէն մէկն է բամբակեղինաց գործուածքին յառաջադիմութիւնը: Ասկէց ութսուն տարի յառաջ հազիւ մէկ քանի գործարաններ կային բամբակի. քառասուն տարի յառաջ՝ եւրոպայի ու Ամերիկայի գործարանաց իգործ դըրած բամբակը հազիւ 80 միլիոն քաշ (օքքա) էր. իսկ այսօրուան օրս՝ 500 միլիոնէն աւելի է:

Բամբակի գործարանաց համար գործածուած դրամագլխոյն չափը համարը չկայ. բայց եւ շահերնին նոյնպէս անհամար է. 1856-ին, նոյնպէս եւ 1857-ին՝ միջին թուով՝ 50 միլիոն լիբայ սթէռլինի բամբակ գնուեր է, եւ բամբակեղէն շինուեր է գրեթէ 120 միլիոն լիբայի:

Բամբակի գործարանաց մէջ գտնուող աշխատաւորաց թիւը կհասնի մէկ միլիոն երկու հարիւր յիսուն հազարի՝ ամէն հասակէ: Այս ահագին համրանքէն դուրս են նաեւ անոնք որ բամբակի առուտուրով կապրին, եւ ասոնց թիւը աշխատաւորներէն ալ աւելի է, վասնզի